practijk door aan den catecheet vrijheid te geven voor bijzondere gevallen een uittreksel uit den Catechismus te gebruiken, mits daarbij, zooals in ons Kort Begrip, maar dezelfde gang van het onderwijs als in den Catechismus gevolgd wordt.

Wie dit heeft ingezien zal het met Dr. Kuyper afkeuren, wanneer in sommige kerken het Kort Begrip den Catechismus vervangt, wat lijnrecht in strijd is met hetgeen te Dordt besloten is; maar aan de andere zijde Ds. Kok toestemmen, dat het Kort Begrip voor min-ontwikkelden als hulpmiddel bij de catechisatie nog altijd aanbeveling verdient.

Kerkelijke vertegenwoordiging.

IV.

Het Synodaal-presbyteriale stelsel van Kerkregeering, gelijk dit door Calvijn is ontwikkeld geworden, en aan de Gereformeerde Kerken haar eigenaardig, van alle andere Kerken onderscheiden karakter schonk, is, gelijk ons vorig artikel aantoonde, aan de Schrift ontleend. Het is niets anders dan de vorm en inrichting, waarin de Apostolische Kerken voor ons optreden, wanneer men daaruit wegdenkt al wat als buitengewoon alleen voor den tijd van de stichting der Christelijke Kerk gold en daarom voor ons niet meer als norma dienst kan doen. Maar behoudens deze ééne uitzondering, die uit den aard der zaak van zelf volgt, kan men gerust zeggen, dat Calvijn niet anders heeft gewild dan de inrichting, die de apostelen aan de eerste Christelijke Kerk hebben geschonken, weer in al haar zuiverheid aan de Kerk terug te geven.

Toch moet men daarom niet denken, dat dit Gereformeerde stelsel van Kerkregeering, gelijk het met scherpe lijnen door Calvijn in zijn Institutie ontwikkeld is, volkomen consequent door de verschillende Gereformeerde Kerken is toegepast geworden.

Ook hier gaapt tusschen het ideaal en de werkelijkheid een diepe klove. In de theorie was men zuiver, maar in de practijk heeft zelfs Calvijn soms concessies gedaan, die voor ons bijna onbegrijpelijk zijn. Hierop moet wel met ernst worden gewezen, omdat degenen, die over het Gereformeerde Kerkrecht spreken en schrijven, telkens de fout begaan, uit vroegere Kerkenordeningen en Synodale beslissingen allerlei gevolgtrekkingen af te leiden, die als „Gereformeerd Kerkrecht" ter markt worden gebracht, en toch lijnrecht met het Gereformeerd beginsel in strijd zijn. Nergens blijkt meer dan hier, hoe dringend noodzakelijk het is, wèl onderscheid te maken tusschen het zuivere, onvervalschte goud der Gereformeerde beginselen en het alliage, dat de Kerkelijke regelingen en besluiten ons aanbieden. Wie dat onderscheid uit het oog verliest, loopt telkens gevaar, als „zuiver Gereformeerd" aan te nemen, wat onze beste Gereformeerden als ongereformeerd hebben verfoeid, ook al drong de nood der tijden hen tot berusting in hetgeen niet te veranderen viel.

De factor, die hierbij het meest schadelijk werkte, was de Overheid. De Overheid wilde wel de Kerken beschermen, maar eischte als loon voor deze bescherming tal van concessies, die de zuivere doorwerking van het beginsel hebben belet.

De voorbeelden zijn hier voor het grijpen.

De invloed van Calvijn is zeker nergens sterker geweest dan te Genève. En toch is de Kerkenordening, onder Calvijn's leiding voor de Kerk van Genève vastgesteld, wel het duidelijkst bewijs, hoe ver theorie en practijk kunnen uiteenloopen. Toen Calvijn, uit Straatsburg teruggekeerd, in September 1541 de Ordonnances Ecclesiastiques ontwierp, drukte zelfs deze oorspronkelijke redactie niet zuiver Calvijn's gevoelen uit. Gelijk hij zelf verklaarde, had hij bij het opstellen dezer Kerkenorde, veel meer dan hem lief was, rekening moeten houden met den wensch der Overheid. En toch was Genève's magistraat nog verre van voldaan. Eer de approbatie verleend werd, moesten nog tal van ingrijpende wijzigingen worden aangebracht, zooals uit de vergelijking van het oorspronkelijke project met den definitief vastgestelden tekst blijken kan, die thans beide door de uitgave van Baum, Cunitz en Reuss, in Calvijn's Opera Omnia vol. Xa p. 15 en v.v. ter onzer kennisse zijn gebracht. Wie Calvijn's beginselen kennen wil, moet niet in de eerste plaats bij de Ordonnances Ecclesiastiques, maar bij Calvijn's Institutie ter schole gaan.

Hetzelfde wat wij te Genève zien geschieden, herhaalt zich schier overal. In Engeland is de afwijking het sterkst. Onder de regeering van den godzaligen en te jong gestorven koning Eduard VI, wordt wel de Gereformeerde belijdenis aangenomen, maar van de presbyteriale kerkregeering wil de Overheid niets weten, en in een Gereformeerde Kerk blijft de bisschoppelijke hiërarchie behouden, die nog tot den huidigen dag heeft stand gehouden, en Engelands Kerk al verder op den weg van Romaniseering drijft.

In Duitschland staat de Gereformeerde Kerk van den Paltz bovenaan, maar hoewel keurvorst Frederik III van harte de Gereformeerde belijdenis was toegedaan, op het stuk der kerkregeering trachtte hij een compromis te sluiten met het Luthersche stelsel. Aan het hoofd der geheele Kerk staat naar Lutherschen trant een „consistorium," bestaande uit drie theologen en drie raadsheeren, door den vorst benoemd; terwijl over de classes superintendenten worden aangesteld, die daar met het toezicht zijn belast. Daarnaast mochten dan Classicale en Synodale vergaderingen gehouden worden, wanneer de nood dit eischte, maar de geestelijke macht berustte niet bij de Kerkeraden, maar bij den Landsheer, die de Kerk regeerde.

Hoe de Kerken in ons eigen land, sinds de Gereformeerde religie Staatsreligie werd, met deze Overheidsinmenging hebben te kampen gehad, is bekend genoeg. Tegenover de Kerkenordeningen door de Nationale Synodes vastgesteld, stelden de Staten *hun* Kerkenordeningen, die zij soms met geweld aan de Kerken wilden opleggen. Toen deze toestand onhoudbaar werd en het tot een compromis komen moest, hebben de Kerken op de Synode van 1619 concessies gedaan, die een Voetius het schaamrood der verontwaardiging naar de bleeke wangen deden drijven, als hij in zijn Politica Ecclesiastica er van gewaagt.

Zoo is heel de geschiedenis onzer Gereformeerde Kerken op dat punt één lijdensgeschiedenis geweest. Het beginsel is schier nergens zuiver doorgevoerd. Overal is de nauwe band tusschen Staat en Kerk het groote struikelblok geweest, dat de Gereformeerde Kerk belette, haar ideaal te verwerkelijken. Alleen in de landen, waar de Overheid lijnrecht tegenover de Gereformeerde belijdenis stond, en van Overheidsinmenging in het kerkelijk leven daarom geen sprake kon zijn, nadert de inrichting der Kerk het door Calvijn geschetste ideaal. Zoo bij de Hugenotenkerk in Frankrijk. Zoo bij de Presbyteriaansche Kerk in Engeland. Zoo bij de Kerken in ons vaderland, zoo lang zij onder het kruis der vervolging gebukt gingen. De eenige uitzondering is wellicht de Kerk van Schotland, omdat daar de machtige geest van John Knox, Staat en Kerk beide bestuurde, en zijn onverzettelijke beginselvastheid van geen enkele concessie wilde weten.

Deze ernstige les der historie moge niet vergeten worden, waar in onze dagen een fractie, die zich bij uitstek „Gereformeerd" noemt, de vrije Kerk in den vrijen Staat als ongereformeerd veroordeelt en van een nieuwe Gereformeerde Staatskerk alle heil voor land en volk verwacht. De historie heeft het anders geleerd. Het huwelijk tusschen Kerk en Staat heeft de Kerk altijd onder voogdij van den Staat gebracht. De protectie, die de Kerk ontving, kwam haar te staan op inboeting van haar zelfstandigheid. Uitwendig daardoor sterker, werd ze er innerlijk door verzwakt. Indien in de historie een stemme Gods openbaar wordt, dan is de geschiedenis der Gereformeerde Kerk wel de sterkste veroordeeling van dit leunen op den sterken arm der Overheid. God heeft ons getoond, dat niet de Kerk gebonden in fluweelen banden van Staatsbescherming, maar de *vrije* Kerk, die van geen menschelijk gezag afhankelijk is, alleen beantwoorden kan aan het ideaal, dat de Schrift ons teekent.

We zeggen dit niet, om hiermede een afbertigend oordeel te vellen over hetgeen de Gereformeerde kerken in vroeger tijd hebben gedaan.

Nog geheel daargelaten of het beginsel, in Art. 36 uitgesproken, dat de Overheid de ware religie beschermen en handhaven moet en alle afgoderij moet uitroeien, juist is of niet, is het toch volkomen te begrijpen, dat de kerken destijds schier geen prijs te hoog hebben geacht om de bescherming en gunst der Overheid te verwerven, mits de zuiverheid der Gereformeerde belijdenis maar gehandhaafd bleef. Naar de beschouwing dier dagen kon de Overheid niet neutraal blijven. Ze moest kiezen, welke religie de ware was. Waar de Overheid geen bescherming schonk, daar vervolgde ze, heimelijk of openbaar. In Frankrijk was de Kerk der Hugenoten vrij van staatsinmenging, maar na korten bloei heeft de vervolging der Overheid haar vernietigd. Het was dus een struggle for life. Het ging om het bestaan zelf der Kerk. Bij zulk een worsteling is het te verstaan, dat de Kerk, mits de belijdenis der waarheid intact bleef, soms op het punt der kerkinrichting en -regeering belangrijk heeft getransigeerd.

Maar ook al is dit, de destijds bestaande verhoudingen in aanmerking genomen, te begrijpen en te vergeven, het zou toch al te dwaas zijn, deze transacties als een uiting van het gereformeerd beginsel te beschouwen en wat abnormaal was in de ontwikkeling van het Gereformeerde kerkrecht thans tot norma te willen gaan verheffen. Het recht van critiek op grond van Gods Woord moet worden gehandhaafd. In de historie van het Calvinisme moet onderscheid worden gemaakt tusschen wat uit het Gereformeerde beginsel voortvloeide en wat daarvan afweek. Wie dat niet wil, vervalt in dezelfde fout als de Remonstranten, die in hun strijd met de Calvinisten in ons vaderland over de macht der Overheid in kerkelijke zaken, zich voortdurend beriepen op de kerkenorde van Genève en Calvijn uitspeelden tegen de Calvinisten zelf.

Nu is er zeker niemand, die in concrete gevallen dit ontkennen zal. Als de vluchtelingenkerken in Engeland noodgedrongen zich moeten laten welgevallen, dat door den Koning aan haar hoofd een superintendent wordt gesteld, dan volgt hieruit toch allerminst, dat de Gereformeerde kerken boven het ambt van ouderling en predikant nog een hooger ambt van superintendentschap hebben gewild.

Als Calvijn in zijn briefwisseling met koning Sigismund van Polen over de reformatie der kerk aldaar, hem den raad geeft, aan het hoofd van het rijk een Aartsbisschop te stellen, die de vaste voorzitter der Synode zou zijn, en aan het hoofd der provincies bisschoppen, die zorgen zouden voor de bewaring der kerkelijke orde, dan is dit een concessie, maar mag daaruit toch waarlijk niet worden afgeleid, dat Calvijn principieel partij koos voor het episcopale stelsel of zulke bisschoppen op zich zelf wenschelijk keurde voor de goede regeering der Kerk.

In deze beide gevallen blijkt de afwijking van het Gereformeerde beginsel zoo duidelijk, dat ieder haar veroordeelen zal.

Maar dan volgt hieruit ook vanzelf, dat de practijk der vroegere Gereformeerde Kerken voor ons niet unbedingt als norma gelden kan; dat scherp onderscheid moet worden gemaakt tusschen hetgeen concessie was aan de practijk en hetgeen uit het Gereformeerde beginsel voortvloeide; en dat daarom eerst moet worden vastgesteld wat het Gereformeerde beginsel eischt, om daarna met dit beginsel als maatstaf te keuren, wat in de vroegere kerkelijke practijk juist was en wat niet.

Nu ontkennen wij daarom niet, dat dit Gereformeerde beginsel, dat in Gods Woord zelf zijn grond vindt, nader is uitgewerkt in onze Confessies en Kerkeordeningen, en daaruit ten deele gekend moet worden. Er is hier altijd een wisselwerking. Maar wel wenschen wij ook op dit punt klaar en duidelijk te doen uitkomen, dat het recht van critiek op grond van het Gereformeerde beginsel te allen tijde moet gehandhaafd worden.

Of wil men het in anderen vorm uitgedrukt: Er moet onderscheid worden gemaakt tusschen het jus constitutum en het jus constituendum; tusschen het kerkrecht, gelijk het door de Synode in haar Kerkeordeningen is vastgesteld en het kerkrecht, gelijk het volgens Gods Woord en de Gereformeerde beginselen zijn moet. Met het laatste moet steeds weer critiek op het eerste worden uitgebracht, wil men niet den wortel van alle verdere ontwikkeling afsnijden en aan de Kerk als instituut een gezag toekennen, dat alleen toekomt aan Gods Woord.

Bedanken.

Nu de tijd weder nadert, dat de verkiezingen voor het ambt plaats vinden in onze Kerken, mag wel eens met ernst gewaarschuwd worden tegen het steeds voortsluipende kwaad van het bedanken.

Bedanken is een beleefde uitdrukking om te zeggen, dat men onder dankzegging voor de genoten eer een betrekking, die ons aangeboden wordt, niet aanneemt.

Men kan iemand in het burgerlijke leven geen post tegen zijn wil opdringen. Hij is en blijft vrij man. En wanneer een vereeniging of genootschap ons tot voorzitter of secretaris benoemt, dan mag hierin een eervolle onderscheiding liggen, die ons streelt, maar de vraag, of ik die benoeming aanvaarden zal, hangt geheel af van mijn eigen goedvinden. Zelfs ben ik van mijn besluit aan niemand rekenschap schuldig. Het sic volo, zoo wil ik, maakt hier aan alle tegenspraak een eind.

Maar toch voelt ieder, dat zoodra men op hooger gebied komt, deze absolute wilsvrijheid niet doorgaat. Wie door een staatkundige partij tot candidaat is gesteld voor den gemeenteraad, de Provinciale Staten of de Generale Staten, kan, als hij gekozen wordt, maar niet botweg verklaren: ik neem die betrekking niet aan. Als lid der partij, die hem koos, hoort hij met haar belangen, en bovenal met de belangen van het vaderland, rekening te houden. Al kost de aanvaarding van zulk een ambt hem tijd en moeite; al komt het hem zelfs op geldverlies te staan; hij mag zijn eigen belangen niet boven de belangen van het gemeenebest stellen. En wanneer hij meent, dat om voor hem geldige redenen de aanvaarding van dat ambt niet mogelijk is, dan eischt toch de wellevendheid, dat hij van zijn bedanken rekenschap geeft aan degenen, die hem gekozen hebben, opdat ook zij de billijkheid van zijn besluit kunnen beoordeelen.

En nog veel sterker klemt dit, wanneer zulk een betrekking ons wordt aangeboden door de Regeering van het land. Juist omdat men als onderdaan onderworpen is aan het gezag van de Koningin, kan hier van „bedanken" geen sprake zijn. Wel kan men, zooals onlangs in het geval van Mr. van Swinderen, verzoeken om „ontslagen" te worden, met meedeeling van de redenen, waarom men de aangeboden betrekking liever niet aanvaardt, maar aan de Koningin te antwoorden: gij hebt mij benoemd, maar *ik* wil niet, zou een vergrijp zijn tegen den eerbied, dien men schuldig is aan de Koninklijke Majesteit. Een socialist zou misschien zoo antwoorden, maar een goed burger nooit.

Past men dit nu toe op de verkiezing voor het ambt in Christus' Kerk, dan is de vraag, of men voor zulk een ambt bedanken mag, niet moeilijk te beantwoorden.

Wie de Kerk als een menschelijke vereeniging beschouwt, en het ambt als een cerepostje, gelijk staande met het bestuur eener vereeniging, acht dat het geheel van zijn wil afhangt, of hij het aangeboden ambt aanvaarden zal of niet. Hij is zelfs geen rekenschap verschuldigd van de redenen, waarom hij bedankt. *Ik wil niet* is hier de eenig afdoende grond.

Wie de Kerk beschouwt als een gemeenschap der geloovigen, waarvan hij zelf een lidmaat is, en waaraan hij ook zijn gaven en talenten ten koste moet leggen, beschouwt de verkiezing ongeveer als een mandaat, door de kiezers iemand opgedragen voor Gemeenteraad of Tweede Kamer. Er is dan een zedelijke plicht om niet lichtvaardig zich te onttrekken. Als men bedanken moet, deelt men aan de kiezers de redenen mede, die ons daartoe bewogen hebben. De beoordeeling dier redenen staat dan wel bij ons, maar de eisch der gemeenschap brengt toch mede, dat men rekenschap geeft van zijn besluit aan zijn committenten, om den indruk van willekeur te vermijden.

En eindelijk, wie de Kerk bij deze verkiezing beschouwt als het instrument, waardoor de Koning der Kerk ons roept, weet, dat zijn het plicht als onderdaan is, deze roeping op te volgen. Hij is dan niet vrij om te kiezen, maar als onderdaan gehouden om te gehoorzamen. Indien hij meent om wettige redenen niet te kunnen, dan staat de beoordeeling dier redenen niet bij hem zelf, maar bij degenen, die de Koning tot regeerders Zijner Kerk heeft aangesteld. Hij zal aan den kerkeraad die redenen meedeelen en verzoeken ontslagen te worden. En het besluit van den kerkeraad zal dan, behoudens beroep op een meerdere vergadering, voor hem beslissend zijn.

Er is dus drieërlei weg:

Bedanken naar eigen vrije willekeur.

Bedanken met opgave van de voor ons geldige redenen.

Of aanvrage om ontslagen te worden, met onderwerping aan de beslissing van de over ons gestelde macht.

Is het moeilijk voor wie gelooft met ons Bevestigingsformulier, dat de roeping der gemeente een roeping van Gods wege is, tusschen deze drie te kiezen?

Wil men het antwoord, dan luistere men naar hetgeen onze vaderen op het Convent te Wezel reeds desaangaande hebben uitgesproken.

„Voorts zoo iemand met eenigen last ten beste van de gemeente bezwaard wordt, dat zal hij gaarne en zonder bezwaren aannemen en met de grootste volvaardigheid des gemoeds uitvoeren, daarbij bedenkende dat hij, in den dienst onzes Heeren Jezus Christus zijnde, niet zijn eigen heer en meester is. Maar indien hij weigeren zal, zich te onderwerpen aan het oordeel van den kerkeraad of de classis, dan zal men over hem handelen naar de kerkelijke discipline."

Hier wordt het beginsel zoo juist en zuiver mogelijk uitgedrukt.

Wie in den dienst van Koning Jezus staat, is zijn eigen recht kwijt. Hij hoort niet meer zich zelf toe. Met lichaam en ziel moet hij zijn Meester dienen.

Een uitspraak, die te hooger staat, omdat dit besluit genomen werd, toen de brandstapels rookten en het optreden als ambtsdragers in de Kerk stellig het levensgevaar verdubbelde.

Dubbele Avondmaalsviering.

In vele kleinere Kerken begint allengs de goede gewoonte in zwang te komen, om het Avondmaal op den daartoe vastgestelden Zondag tweemaal te vieren, des morgens en des avonds, opdat heel de gemeente er aan deel kunne nemen.

Het Avondmaal wordt in onze Kerken veel te weinig gevierd. Eerst geschiedde het elke maand eens, en Calvijn was hiermede nog lang niet tevreden, en wilde, dat elken Zondag de gelegenheid zou openstaan om het sacrament te gebruiken. Toen werd het, gelijk in onze kerkenordening staat voorgeschreven, gebruik om het Avondmaal zes maal in het jaar te bedienen, dus eens om de twee maanden. En ook daarbij bleef men niet. In de meeste Kerken wordt het Avondmaal vier maal in het jaar gehouden. Rekent men nu, dat een niet onbelangrijk deel der gemeente bij die gelegenheid niet kan opgaan, omdat vader en moeder beide niet uit huis gemist kunnen worden of er zieken en ouden van dagen te verzorgen zijn, dan komt het voor dezulken op twee maal per jaar neer.

Behoeft het nog uitvoerig betoog, dat hierin een misstand schuilt, die zeer nadeelig is voor het geestelijk leven?

Het Avondmaal is *geestelijke voeding*. En wat zoudt ge zeggen van iemand, die slechts eens in de week voedsel nam, en meende daarmede zijn lichaam te kunnen onderhouden?

Calvijn noemde de gewoonte van de Roomschen om slechts eenmaal in het jaar de Communie te gebruiken, een duivelswerk.

De uitdrukking is kras. Maar ligt er niet deze juiste gedachte in, dat Satan er belang bij heeft, ons geestelijk te verzwakken, wel wetende dat we dan te minder bestand zijn tegen zijn aanvallen? En dat daarom het steeds zeldzamer vieren van het Avondmaal niet voortkomt uit den geest van Christus, die sprak: *Zoo dikwijls als gij dit doet*, maar uit den geest des verleiders, die ons toeroept: Hoe minder gij dit doet, hoe beter.

Daarom zij het onzen kerkeraden toch met ernst op het hart gebonden, om toch althans niet minder dan de kerkenorde voorschrijft, den Verbondsdisch toe te richten, en dit zoo te doen, dat *ieder* de gelegenheid heeft, op dien dag het Avondmaal te ontvangen.

Op dien grond juichen wij van harte de gewoonte toe, om in Kerken waar slechts één dienst is, èn des morgens èn des avonds het Avondmaal te bedienen.

Alleen vervalle men daarbij niet in de fout, dat men deze beide Avondmaalsbedieningen beschouwt als één doorloopende Avondmaalsbediening en daarom 'smorgens alleen het formulier leest tot op de consecratie en 'savonds met de dankzegging eindigt.

Zoo zou men even goed, wanneer op een Zondag twee maal gedoopt moest worden, slechts eens het formulier kunnen lezen en de tweede maal met de Doopsformule kunnen volstaan.

Ieder gevoelt, dat dit niet gaat.

Het Avondmaal is een geheel. Vooraf moet gaan de zelfbeproeving en verklaring van het sacrament, en daarna moet volgen de dankzegging, opdat ieder, die aan het Avondmaal deelneemt, deze geheele actie mee doorleve.

Het Avondmaal in twee stukken te splitsen, het eerste deel voor de eene helft der gemeente, en het tweede deel voor de andere helft der gemeente, zou feitelijk willen zeggen, dat de eene helft alleen de zelfbeproeving en de verklaring van het sacrament, de andere alleen de dankzegging noodig had.

Een dubbele Avondmaalsviering is dus uitnemend, mits het dan ook een volledige Avondmaalsviering zij, d. w. z. dat dat gedeelte der gemeente, dat dan communiceert, ook het volledige Avondmaalsformulier te hooren krijgt.

Officieele Berichten

De kerkeraad der Geref. Kerk te Leiden *C* brengt door dezen ter kennis van Brs. Collectanten voor verschillende doeleinden, dat hij besloten heeft, geen collectanten aan te bevelen, tenzij dezen vier weken vóór hun komst daartoe de aanbeveling van bovengenoemden kerkeraad vragen.

Namens den kerkeraad,
H. C. DE JONG *Scriba.*

OUDERKERK A/D AMSTEL. Onze geachte leeraar Ds. M. v. d. Boom herdacht op Zondag 8 December l.l. zijne 25-jarige ambtsbediening. Vele blijken van belangstelling mocht hij ondervinden van de leden dezer kerk, die hij thans 5½ jaar dient. Stelle de Heere hem nog ten rijken zegen als arbeider in Zijnen wijngaard.

Namens den kerkeraad,
A. C. BREEDVELD, *Scriba.*

Buitenland.

Duitschland. Calvijn's uitlegkundige werken in het Duitsch vertaald.

Voor ons ligt de prospectus van een Duitsche vertaling van de uitlegkundige werken van Calvijn. Ze zal in 100 afleveringen van een mark of 60 cents per stuk het licht zien, onder leiding van den hoogleeraar in de theologie, K. Müller te Erlangen, met medewerking van onderscheidene Duitsche godgeleerden. De bedoeling is om eene vloeiende en tegelijk getrouwe vertaling van Calvijn's uitlegkundige werken te leveren, zoodat men niet een gemoderniseerden Calvijn of eenige stichtelijke gedeelten van diens hand, maar de schriftuitlegging van den reformator in hare ongeschonden eigenaardigheid wenscht te geven. Van het Oude Testament zullen voorshands alleen de eigenlijke commentaren het licht zien; de onder het hooren opgeschreven voorlezingen en preeken van Calvijn over eenige deelen van het Oude Testament, al staan zij ten deele op dezelfde hoogte als de commentaren, door den reformator zelven bewerkt, zullen later in het Duitsch vertaald het licht zien, als de belangstelling van het publiek daartoe den weg opent.

Met het oog op deze nieuwe vertaling, brengt de Konsistorialrat Prof. Dr. S. Goebel, te Bonn, de woorden van Tholuck in herinnering, toen deze in 1831 begon met de commentaren van Calvijn over het Nieuwe Testament opnieuw uit te geven. Deze schreef toen: „Zoo gaat dan deze groote leeraar van een waar en diep verstaan der Schrift opnieuw uit tot een geslacht, aan hetwelk hij voor het grootste deel vreemd geworden was. Wij weten het, dat het bij honderden ja duizenden vrienden vinden zal." Wel is waar spreekt Tholuck dan een bedenking uit over de Calvinistische leer van de praedestinatie, die ook in de commentaren, als de gelegenheid er zich toe aanbiedt, zeer beslist wordt beleden. Maar Tholuck zegt er van: „Wij gelooven, dat ook deze kant van Calvijn's commentaren meer nut dan schade zal doen. . . . . Eene diepe waarheid ligt aan het Calvinisme ten grondslag. Juist die strijd van het Goddelijke wezen en van de menschelijke natuur wordt hier in het licht gesteld, tot miskenning waarvan men in dezen tijd het meest geneigd is. Onze tijd heeft er zich aan gewend om den mensch met ontelbare eischen tegenover God, als een Prometheus tegenover den hoogsten God, te plaatsen, en deze beschouwingswijze heeft tot zekere hoogte ook de denkbeelden van de Evangelische theologen beheerscht. Daarom zal de onverbiddelijke scherpheid, met welke Calvijn den mensch alles ontneemt, en God alles geeft, op menigeen een heilzamen invloed uitoefenen. . . . Wanneer bij dezen en genen de Calvinistische consequentiën onbepaalde onderwerping afdwingen, nu, dan zij het zoo! Altijd is de eenzijdige kracht van deze ijzeren opvatting iets edelers en majestueuzers, dan de eenzijdige zwakheid van een vleeschelijk Pelagianisme."

Na zeventig jaren blijkt het, dat velen het in dezen met Tholuck eens zijn. Zij zijn er niet toe gekomen om de Souvereiniteit Gods te erkennen als den grondslag voor de Christelijke leer en het Christelijke leven. Doch de verwoestingen die o. a. de Ritschliaansche leer aanrichte, zal er toe leiden, naar we hopen, dat men grijpen gaat naar de Schriftverklaringen van Calvijn. In de eerste plaats hebben de Gereformeerden in Duitschland daaraan behoefte. De leeraars die de Souvereiniteit Gods en daarom ook de leer van de praedestinatie belijden, zijn niet groot in aantal. Daarom verblijdt het ons, dat het bestudeeren van Calvijn's Schriftuitleggingen niet alleen gemakkelijk gemaakt wordt voor predikanten, maar dat ook gemeente leden die niet gestudeerd hebben, in staat worden gesteld Calvijn's werk te mogen gebruiken en genieten als leidsman bij het onderzoek van Gods Woord.

In sommige Luthersche kringen houdt men Calvinisme en rationalisme (het heffen van de menschelijke rede op den troon) voor identiek. Nu is het niet te ontkennen, dat ook in Duitschland vele Gereformeerden den rationalistischen kant zijn uitgegaan. Wanneer echter Calvijn's comentaren gelezen worden, zal men daaruit zien, dat niemand meer buigt voor Gods Woord en niemand meer principieel het rationalisme verwerpt, dan Calvijn.

Gemengd nieuws.

Pastor Frisius is een Duitsch Evangelisch predikant, die de herderlijke zorg heeft over de Duitschers die tot de Evangelische kerk behooren, inzonderheid het Duitsche gezantschap, te Londen. Hij werd tot hiertoe bezoldigd door het Engelsche hof, terwijl hij voor zijn dienst gebruik mocht maken van de koninklijke hofkapel. Bij koninklijk besluit, aldus schrijft Dr. Frisius in de *St.-George-boten*, heeft de koninklijke Duitsche hofkapel op 4 Aug. l.l. opgehouden te bestaan.

Het is te begrijpen, voegt Dr. Frisius er bij, dat de koning de ambtsdragers eener kerk, die hij niet bezoekt, niet meer wil bezoldigen, zoo als zijn voorvaderen, wegens hunne Duitsche relatiën, deels uit piëteit, zoo jaar lang gedaan hebben. Maar men heeft zich verbaasd over de wijze waarop dit geschied is.

Den 1sten Juli werd aan pastor Frisius meegedeeld, dat, op 's konings bevel, de Duitsche godsdienstoefening op 22 Juli most ophouden. Door bemoeiing van het Duitsche gezantschap is deze termijn nader met 14 dagen verlengd. Enkele weken na de aankondiging, moest derhalve de Duitsche gemeente hare plaats van samenkomst verlieeen. Een verzoek van den predikant, door eenige hooggeplaatste personen gesteund, om het gebruik van de kapel althans nog tot Paschen te willen toestaan, opdat de gemeente, die zelve alle kosten wil overnemen, tijd mocht hebben tot beraad, werd geweren van de hand.

Opmerkelijk is het, dat aan de veel kleinere Deensche gemeente het gebruik der kapel in de toekomst blijft toegestaan.

Het zou ons niet verwonderen wanneer het bleek, dat Edward VII den Duitschen predikant niet langer verlangt te bezoldigen en hem niet meer in zijn kapel wil laten prediken, omdat hij zich